

РЕЗЮМЕТА

на рецензираните публикации

на гл. ас. д-р **Ивайло Асенов Цонков**,

кандидат в конкурс за заемането на академичната длъжност „доцент“

в професионално направление 3.6 Право (Наказателнопроцесуално право)

в Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“,

обявен в ДВ, бр. 32 от 9 април 2024 г.

1. МОНОГРАФИЯ:

Цонков, Ивайло. Ревизионното начало и правомощията на въззивната инстанция в българския наказателен процес (исторически, доктринални и практически ракурси). София, Сиела, 2024, 564 стр. ISBN 978-954-28-4678-9 (твърди корици); ISBN 978-954-28-4662-8 (меки корици). Научни рецензенти: проф. д.ю.н. Маргарита Чинова, проф. д.ю.н. Георги Митов.

Предмет на монографията е цялостно и от различни ракурси изследване на т.н. „ревизионно начало“, както и на неговото влияние върху границите на компетентността и върху конкретните правомощия на въззивната инстанция в българския наказателен процес. Анализирани са обективно съществуващите ограничители за „пълното проявление“ на ревизионното начало във въззивното производство. На основата на този анализ са дадени обосновани отговори на онези въпроси относно реалните правомощия на въззивния съд, които според автора са спорни или неправилно решавани в съдебната практика. Направени са и редица предложения за бъдещи промени в НПК, които биха могли да оптимизират наказателната процедура като цяло и по-конкретно регламентацията на въззивното производство.

Монографията се състои от увод, две части (с общо седем глави) и заключение. Първата част съдържа две глави, във всяка от които са обособени самостоятелни раздели. Втората част се състои пет глави, като във всяка от тях отново са обособени самостоятелни раздели. Освен това монографията съдържа разгърнато съдържание (8 страници от печатното издание), изчерпателна библиография (156 цитирани източника) и бележки под линия (733 броя).

Уводът представя интереса на автора към избраната тема и обосновава необходимостта от нейното научно изследване. Специално е акцентирано върху същественото значение на ролята и компетентността на въззивната инстанция в българския наказателен процес, респ. върху влиянието на т.н. „ревизионно начало“ при законодателното определяне на нейните правомощия. Също така в най-общи линии са очертани логиката на предстоящото изследване и неговата структура.

Първата част от монографията е посветена на исторически и теоретични въпроси, относими към изследваната тема.

В нейната **първа глава** вниманието е насочено към исторически съществуващите алтернативни подходи за оспорване/проверка на първоинстанционния съдебен акт по наказателни дела и произтичащата от това необходимост от някои терминологични уточнения (*раздел I*). На следващо място е проследено утвърждаването на Европейския континент след Френската революция от 1789 г. на т.н. „начало на жалбата“ като алтернатива на ревизионната проверка, типична за следствия (инквизиционния) наказателен процес (*раздел II*). Представени са източниците и причините, довели до утвърждаване на началото на жалбата в българската следосвобожденска наказателна процедура. Очертани са предимствата на това начало пред ревизионната проверка, но също така е показана и обективната необходимост, в някои специфични хипотези, по-високата съдебна инстанция да разполага с отделни ревизионни правомощия (*раздел III*). По-нататък изследването се насочва към появата и утвърждаването на т.н. „ревизионно начало“, неразривно свързано със същностно преформатиране на досоциалистическото въззивно производство в социалистическото второинстанционно производство (*раздел IV*).

Предмет на **втората глава** е теоретичното изясняване на правни институти, близки до ревизионното начало. Основно внимание е отделено на официалното начало и исторически обусловените промени в разбирането за неговата роля в процесуалната доктрина, респ. за същността и съдържанието му. На тези въпроси, доколкото официалното начало е признато за основен принцип на наказателния процес, е посветен самостоятелен *раздел I*. Изследвани са и понятията за инструкционно и за служебно начало в наказателната процедура (*раздел II*). Крайната цел на анализа е всички тези правни институти да бъдат съпоставени с ревизионното начало, като се очертаят както приликите, така и съществуващите разлики между тях (*раздел III*).

Във **втората част** на монографията, на базата на проведения теоретичен анализ, изследването се насочва към различни практически проблеми, свързани със законната уредба и с правоприложната практика. Задачата тук е всестранно

и задълбочено да се проучи и изясни влиянието на ревизионното начало (и преди всичко на разбирането за неговото „пълно проявление във въззивното производство“) върху обема и съдържанието на правомощията на въззивната инстанция. Това неизбежно налага да се анализират и онези фактори, които действат паралелно с ревизионното начало, взаимодействат си с него и по този начин съществено коригират проявленията му. Тъкмо тяхното съвместно действие и влияние определят компетентността на въззивния съд, съдържанието на неговите правомощия и особеностите на процедурата пред него. Според автора само когато се отчита това интегративно действие, респ. системният ефект от него, ще бъде възможно да се дава справедлива оценка за правилността на определени законодателни решения, адекватно да се запълват празноти и да се преодоляват неясноти в законовата уредба, както и да се взема обосновано становище по съдебна практика, която е противоречива или създава съмнения, че е *contra legem*.

Първата глава от втората част съдържа анализ на разбирането за „пълно проявление на ревизионното начало във въззивното производство“. Изследвани са трите основни насоки, в които ревизионното начало разширява пределите на въззивната проверка върху правилността на първоинстанционния съдебен акт, като е взето аргументирано отношение по редица неясноти, произтичащи от уредбата в чл. 314 НПК (*раздел I*). Представени са също така и допълнителните аспекти на процесуалната регламентация, в които може да се наблюдава въпросното „пълно проявление“ (*раздел II*).

Във **втора глава** е изследвана зависимостта на пределите на въззивната проверка от фактическите и правните рамки на обвинението, повдигнато пред съда. Аргументирана е тезата, че въпросните рамки на обвинението са абсолютен ограничител за пределите на въззивната проверка, а следователно ревизионното начало по никакъв начин не може да преодолее произтичащи от тях лимити за компетентността на въззивния съд (*раздели I и II*). Решаващото значение, което фактическите и правните рамки на обвинението имат за ограничаване пределите на въззивната проверка, налага изследване и на въпроса дали (и в каква степен) тези рамки могат да бъдат променяни в различните стадии на съдебната фаза на процеса, респ. при възможните различни варианти за развитие на наказателното производство (*раздел III*). На основата на този анализ са изяснени конкретни правомощия на въззивната инстанция: първо, правомощията по установяване на обстоятелства и факти от предмета на доказване; и второ, правомощията да се даде на установените обстоятелства правилната правна квалификация по Наказателния кодекс (*раздел IV*).

Следващата **трета глава** е посветена на компетентността на въззивния съд да установява и отстранява допуснати съществени процесуални нарушения. Този въпрос изисква различен подход и диференциран отговор според различни характеристики на нарушенията - и преди всичко с оглед на процесуалните стадии, където те са били са допуснати. В *първия раздел* на тази глава са разгледани възможностите за отстраняване на съществени процесуални нарушения, допуснати в първоинстанционното производство. Особено внимание е отделено на многобройните усложнения и спорни въпроси във връзка с т.н. „втори въззив“ (хипотезата на чл. 335, ал. 3 НПК). Във *втория раздел* предмет на изследване са съществените процесуални нарушения, допуснати в досъдебното производство. Тук най-сложният и практически значим въпрос е дали, въпреки промените в НПК от 2017 г., въззивният съд е компетентен служебно да установява съществени нарушения в досъдебното производство, ограничили процесуалните права на обвиняемия. Критично е анализирана установената съдебна практика, като подробно е обосновано разбирането, че в редица аспекти тя не е в хармония с НПК.

В **четвърта глава** са дискутирани различни аспекти на забраната за влошаване на положението на подсъдимия и на законовите изисквания за нейното преодоляване (*раздел I*). След това подробно са анализирани някои спорни въпроси - за възможността чрез въззивна жалба, подадена от повереника на частния обвинител/частния тъжител, да се дерогира забраната за *reformatio in peius*, както и за съществуването в наказателния процес на забрана да се утежни положението на онази страна по гражданския иск, която е подала въззивна жалба (*раздел II*). Подробно са изследвани всички хипотези на утежняване на наказателноправното положение на подсъдимия, вкл. практически възможните усложнени казуси при тези хипотези, като във всеки от случаите са представени и обосновани конкретните ограничения за правомощията на въззивния съд, произтичащи от забраната за *reformatio in peius* (*раздел III*). В допълнение са очертани няколко специфични причини, които в съчетание с обсъжданата забрана реално допринасят за лимитиране на възможностите на въззивната инстанция да утежни наказателноправното положение на подсъдимия (*раздел IV*). В последния раздел от тази глава (*раздел V*) всеотранно са обсъдени противоречивите становища в теорията и в съдебната практика по въпроса дали забраната за *reformatio in peius* продължава да действа и в случаите, когато съдът върне делото на прокурора в досъдебната процесуална фаза. Аргументирано е предложено как да бъде намерен справедлив баланс между интересите на обвиняемия (подсъдимия), на пострадалия и на обществото при подобно развитие на наказателното производство.

Последната, **пета глава**, от втората част на монографията е посветена на въпроса за съответствието със стандартите на справедливия съдебен процес на едно специфично правомощие, с което разполага въззивната инстанция – в постановления от нея акт да приложи различна, непредявена на подсъдимия, правна квалификация на процесните факти, ако тази квалификация представлява закон за еднакво или по-леко наказуемо престъпление. Проблемът целенасочено е обособен в самостоятелна глава, тъй като е относим не само към въззивното производство по наказателни дела - може да възникне също така в първоинстанционното и в касационното производство, а дори в процедурата за отмяна на влязъл в сила съдебен акт и възобновяване на наказателното производство. В *раздели I до IV вкл.* са изяснени същността на този проблем и причините за съществуването му, след което е направен критичен анализ на законовата уредба. Предложени са както принципно нов подход при решаване на проблема, така и конкретни промени в НПК, осигуряващи стандартите на справедливия съдебен процес. Обосновано е защо такива промени няма да са в конфликт с изискването за безпристрастност на съда. Към обсъждания проблем е пряко относимо и решението на Съда на Европейския съюз по дело № С-175/22, което беше постановено непосредствено преди приключване на монографията и също е подложено на критично обсъждане в последния раздел (*раздел V*) на тази глава.

В **заклучението** са представени в синтезиран вид някои от по-важните ракурси на изследването и някои от по-съществените изводи, до които авторът е достигнал при проведения анализ.

2. СТУДИИ:

2.1. Цонков, Ивайло. Правомощието на съда да приложи „закон за еднакво или по-леко наказуемо престъпление“ и стандартите за справедлив съдебен процес. // 70 години ЕКПЧ – въздействия върху вътрешното право, международното право и правото на Европейския съюз. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2023, с. 273–291. ISBN 978-954-07-5801-5

Резюме: В студията е анализирано правомощието на съда в българския наказателен процес със самата осъдителната присъда да приложи закон за еднакво или по-леко наказуемо престъпление – т.е. правна квалификация, която не е предявена на подсъдимия. Авторът очертава две групи

същностно различни хипотези, при които се упражнява това съдебно правомощие. Обосновава се, че само при едната от тези групи подсъдимият няма да разполага с ефективни средства за защита срещу новата, различна квалификация. Направен е критичен анализ на законодателния подход, който не отчита разликата между двете групи хипотези, а поради това направените от законодателя изменения в чл. 422, ал. 1, т. 5 от НПК (обнародвани в „Държавен вестник“, бр. 93 от 2011 г.) се оказват прекомерни, от един ракурс, и недостатъчни – от друг ракурс. В съответствие с решението на Европейския съд по правата на човека по делото „Пенев срещу България“ от 2010 г. се предлагат както принципно нов подход при решаване на обсъждания проблем, така и конкретни промени в НПК, осигуряващи стандартите на справедливия съдебен процес. Обосновава се защо такива промени няма да са в конфликт с изискването за безпристрастност на съда.

2.2. Цонков, Ивайло. Правото на справедлив съдебен процес по чл. 6 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи и някои особености на българския наказателен процес. // Юридически свят, 2015, № 1, с. 50 – 84. ISSN (print): 1311-3488

Резюме: В студията са разгледани важни аспекти на справедливия съдебен процес по чл. 6 от КЗПЧОС, като особено внимание е отделено на чл. 6, § 3, б. ”d” от КЗПЧОС. В светлината на практиката на ЕСПЧ са анализирани и оценени различни решения на българския законодател и на националната съдебна практика: осъждането от въззивната инстанция (без тя да провежда съдебно следствие) на подсъдим, оправдан от първоинстанционния съд; възможността да не участва прокурор, когато съдебното производство се развива по особените правила на глава 28 от НПК; неразграничаване на тежестта на процесуалните нарушения, допуснати при събиране и проверка на доказателствени материали, респ. задължението за националния съд да отхвърли като недопустими доказателствени материали на защитата, само защото формални изисквания на НПК му забраняват да ги събере, провери и оцени, а не защото обосновано ги е преценил като неотнормирани, ненужни или получени при нарушаване на основни права и свободи; отказът на въззивната инстанция да удовлетвори искане на подсъдимия да бъде разпитан и да даде обяснения непосредствено пред нея; и т.н. Направени са съответни предложения *de lege ferenda*, чрез които авторът счита за възможно да се преодолеят очертаните проблеми, пречещи за осигуряване на стандартите на справедливия съдебен процес.

3. СТАТИИ:

3.1. Цонков, Ивайло. Уредбата в НПК, свързана с експертизите, в светлината на практиката на ЕСПЧ (Втора част) // Правен преглед, 2017, № 9, с. 26 – 38. ISSN (print): 2534-9449 ISSN (online): 2534-9449

Резюме: В статията са анализирани основните причини, които могат да доведат до липса на неутралност на вещото лице в българския наказателен процес. Обосновано е, че процесуалните права на обвиняемия/подсъдимия и на неговия защитник не са достатъчни, за да компенсират по подходящ начин и в достатъчна степен законовите възможности на прокурора да назначава вещи лица и да им възлага експертизи в досъдебното производство, респ. да използва пред съда както писмените заключения на тези експерти, така и допълнителните им устни разяснения при техния разпит по време на съдебното следствие. Направени са редица конкретни препоръки относно организацията и провеждането на досъдебната и на съдебната фаза на процеса, които препоръки имат потенциал да допринесат за осигуряване в българския наказателен процес на „равенство на оръжията“ и реална състезателност между обвинението и защитата на полето на експертните знания.

3.2. Цонков, Ивайло. Отново за експертизите и „равенството на оръжията“ в наказателния процес (Първа част) // Правен преглед, 2017, № 6, с. 16 – 26. ISSN (print): 2534-9449 ISSN (online): 2534-9449

Резюме: Предмет на статията е асиметричността във възможностите на държавното обвинение и на защитата при използване на експертни знания по наказателни дела от общ характер. Очертани са основни стандарти, произтичащи от правото на КЗПЧОС и практиката на ЕСПЧ, които са относими към експертизите, експертите и експертните заключения. Обсъдена е относимостта към експертите и към експертните заключения на двете гаранции за справедлив съдебен процес, произтичащи от чл. 6, § 3, б.„d“ от КЗПЧОС. Формулирани са препоръки към законодателя и към съдебната практика във връзка с допускането и използването на експертни знания в случаите, когато особености на конкретното наказателно производство доближават положението на експерта, избран и назначен от прокурора или от разследващите органи, до положението на свидетел на обвинението.

3.3. Имова, Вероника, Ивайло Цонков. Промените в НПК – необходими или недопустими? (Втора част) // Общество и право, 2010, № 2, с. 3 – 22. ISSN (print) : 0204-8523

Резюме: Статията има за предмет теоретичен анализ и обосноваване на част от съществените изменения и допълнения на НПК, предложени в законопроект за изменение и допълнение на НПК, при изготвянето на който активно са участвали двамата автори. По-късно повечето от предложените промени бяха приети от законодателя и станаха част от обективното право на Република България (обнародвани в „Държавен вестник“, бр. 32 от 2010 г.). Акцентът е върху практически най-значимите промени както в досъдебната фаза (необходимостта от отмяна на чл. 234, ал. 7 и на глава 26 от НПК), така и в съдебната фаза на процеса (необходимостта от изменения в чл. 279 и чл. 281 НПК, в резултат на които да стане възможно прочитане на показания на свидетел и обяснения на обвиняем, дадени пред орган на досъдебното производство; изменение на чл. 287, ал. 1 НПК с цел разширяване на възможностите за изменение на обвинението при първоинстанционното съдебно следствие; редуциране на възможностите на въззивната и на касационната инстанция за връщане на делото на прокурора в досъдебното производство; и др.).

3.4. Имова, Вероника, Ивайло Цонков. Промените в НПК – необходими или недопустими? (Първа част) // Общество и право, 2010, № 1, с. 11 – 26. ISSN (print) : 0204-8523

Резюме: Статията има за предмет теоретичен анализ и обосноваване на част от съществените изменения и допълнения на НПК, предложени в законопроект за изменение и допълнение на НПК, при изготвянето на който активно са участвали двамата автори. По-късно повечето от предложените промени бяха приети от законодателя и станаха част от обективното право на Република България (обнародвани в „Държавен вестник“, бр. 32 от 2010 г.). Критикувана е законовата забрана за съдебните състави, действащи в съдебната фаза на процеса, при произнасяне относно мярката за неотклонение „задържане под стража“ да преценяват наличието на обосновано предположение, че подсъдимият е извършил престъпление. Обосновава се необходимостта от фигурата на резервния (запасния) защитник и съответствието ѝ с Конституцията на Република България и с КЗПЧОС. Представени са аргументи за необходимостта да се допусне разпит от съда на разследващия орган като свидетел.

3.5. Трендафилова, Екатерина, Ивайло Цонков. Въпроси, които поставят промените в чл. 234 и чл. 236 НПК // Съвременно право, 1998, № 1, с. 37 – 46. ISSN (print): 0861-1815

Резюме: В статията се обсъждат измененията на чл. 234 и чл. 236 от НПК, приети през август 1997 г. Целта на законодателя е била да ускори системата на наказателното производство и да я направи по-ефективна. Основната тема на статията са различните проблеми, които тези законови промени биха могли да предизвикат в правоприложната практика. Разгледани са колизиите между съществуващата и новата правна уредба. Направени са някои предложения *de lege ferenda* за по-добро регулиране на взаимоотношенията между прокурорите и разследващите органи в досъдебната фаза на наказателното производство. Промените в обсъжданите разпоредби предлагат някои рационални идеи, но в същото време други не биха могли да бъдат напълно приети. Дори положителните идеи биха се прилагали трудно в практиката поради липсата на прецизна и точна регламентация.

3.6. Трендафилова, Екатерина, Ивайло Цонков. Задържането по НПК и правата на гражданите. // Правата на човека, 1998, № 1, с. 32 – 44. ISSN (print): 1310-9170

Резюме: Статията се занимава с един от най-важните въпроси на защитата на правата на човека – задържането на заподозрян и мярката за неотклонение „задържане под стража“, уредени в Наказателно-процесуалния кодекс. Направен е критичен анализ на чл. 152, чл. 185 и чл. 202 НПК от 1974 г. (отм.). Разгледани са и критично оценени правните основания за арест и задържане под стража и сериозните въпроси, които те повдигат. Съпоставяйки ги с целите за прилагане на мерките за процесуална принуда, се стига до извода, че някои от основанията за задържане под стража не отговарят на целите. Те превръщат задържането в наказание за обвиняемия - като по този начин нарушават презумпцията за невинност. Авторите посочват, че принудителните мерки имат за цел да осигурят нормалното протичане на наказателното производство. Специално внимание заслужава новата разпоредба на чл. 152, ал. 3, установяваща максимален срок на задържане под стража от една или две години в случаите, когато предвиденото наказание е лишаване от свобода за повече от 15 години, доживотен затвор или смърт. Обсъждайки различни проблеми, които могат да възникнат на практика във връзка с прилагането на

член 152, авторите предлагат изменения de lege ferenda на Наказателно-процесуалния кодекс. Подходите на съвременните правни системи са разгледани и използвани като допълнителни аргументи в подкрепа на изводите на авторите.

3.7. Цонков, Ивайло. Въпроси относно наказателнопроцесуалните функции. // Правна мисъл, 1994, № 2, с. 88 – 94. ISSN (print) : 1310-7348

Резюме: Предмет на статията са различни аспекти на теоретичното понятие за наказателнопроцесуални функции. Аргументирано е, че то следва да бъде доразвито, като бъде съобразено и със субекта, осъществяващ наказателнопроцесуална дейност. Разграничени са понятията „функции в абстрактен смисъл“ и „функции в конкретен смисъл“. Обосновано е, че дейността по събиране и проверка на доказателствени материали има както самостоятелно и важно значение за процеса, така и съществени специфики. Поради това отказът тя да бъде разглеждана като отделна процесуална функция ограничава възможностите за пълно и детайлно представяне на многообразието на наказателнопроцесуалната дейност.